

2.6 Onrechtmatige daad

Een zeer belangrijke verbintenis uit de wet is de verbintenis die voortvloeit uit de in afdeling 6.3.1 geregelde onrechtmatige daad. Voorbeelden van onrechtmatige daden staan dagelijks in de krant: man mishandelt bejaarde vrouw bij bushalte, wanhopige vrouw eist straatverbod tegen ex-minnaar, jongen van 16 jaar rijdt auto van onbekende in een onbewaakt ogenblik total loss, onbekende dief ontvreemdt kostbaar schilderij uit een woning. Op de persoon die aansprakelijk is voor het plegen van een onrechtmatige daad komt een wettelijke verplichting tot schadevergoeding te rusten. Daarnaast kan diezelfde daad ook gevolgen hebben op strafrechtelijk gebied in de vorm van een geldboete of gevangenisstraf. Uiteraard gaat het in deze paragraaf uitsluitend om de privaatrechtelijke aspecten.

In deze paragraaf wordt uiteengezet wanneer iemand aansprakelijk kan worden gesteld op grond van onrechtmatige daad, dat afdeling 6.1.10 van belang is voor de vraag welke soort schade en hoeveel schade er vergoed moet worden, hoe de onrechtmatige daad zich verhoudt tot wanprestatie, en wat er op grond van onrechtmatige daad gevorderd kan worden.

2.6.1 Vereisten voor onrechtmatige daad

Wie jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, kan voor de daar-door ontstane schade door die ander aansprakelijk worden gesteld op grond van art. 6:162. Daarmee komt op die ander een verbintenis tot schadevergoeding te rusten, die rechtstreeks uit de wet (art. 6:162) voortvloeit.

VOORBEELD

Na de zoveelste ruzie met zijn buurman Andeweg zet Te Braak zijn stereo op volle sterkte. Andeweg, die net naar de tv zit te kijken, kan de nieuwslezer niet meer verstaan. Hij belt bij Te Braak aan en slaat hem neer op het moment dat deze de deur opendoet. De linkse van Andeweg komt zo hard aan dat Te Braak in het ziekenhuis moet worden opgenomen met een kaakfractuur. Te Braak heeft twee weken inkomsten gederfd, krijgt een geperde rekening van het ziekenhuis en heeft erg veel pijn geleden. Bovendien zal hij nog acht weken lang rond moeten lopen met aan elkaar vastgezette kaken, zodat hij slechts vloeibaar voedsel mag eten. Aangezien er tussen Andeweg en Te Braak geen contractuele relatie bestaat, is het vorderen van schadevergoeding op grond van wanprestatie niet denkbaar. Het Burgerlijk Wetboek biedt Te Braak de mogelijkheid zijn schade vergoed te krijgen op grond van art. 6:162.

Wil de dader met succes op grond van onrechtmatige daad aansprakelijk worden gesteld, dan zal aan de volgende (in beginsel door de benadeelde te bewijzen) vereisten moeten zijn voldaan:

- onrechtmatigheid;
- toerekenbaarheid;
- schade;
- causaal verband;
- relativiteit.

Deze vereisten zijn cumulatief: alleen wanneer aan alle vereisten is voldaan, is de dader aansprakelijk op grond van art. 6:162. Deze vereisten komen hierna afzonderlijk aan de orde.

Onrechtmatigheid

Het eerste te bespreken vereiste is onrechtmatigheid. Wil er sprake zijn van onrechtmatigheid, dan moet zijn voldaan aan ten minste een van de vormen van onrechtmatigheid zoals omschreven in art. 6:162 lid 2 en mag er geen rechtvaardigingsgrond van toepassing zijn.

Blijkens art. 6:162 lid 2 is aan het vereiste van onrechtmatigheid voldaan indien sprake is van:

- a. een inbreuk op een recht; en/of
- b. een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht; en/of
- c. een doen of nalaten in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt.

Ad a Inbreuk op een recht

Onder het begrip recht zijn begrepen de persoonlijkheidsrechten (recht op leven, lichamelijke integriteit, vrijheid, privacy en eer) en de absolute rechten (eigendom, beperkte rechten, zoals het appartementsrecht en het recht van vruchtgebruik - zie *subparagraaf 2.9.1* - en rechten op voortbrengselen van de geest, zoals het octrooirecht en het auteursrecht). Hieronder vallen dus niet de relatieve rechten, met uitzondering echter van de rechten van de huurder en pachter. Inbreuk op een relatief recht zal immers in het algemeen wanprestatie opleveren.

VOORBEELD

In het vorige voorbeeld heeft Andeweg Te Braak hard geslagen en een kaakfractuur bezorgd. Iedereen heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op lichamelijke integriteit, dat wil zeggen: onaantastbaarheid van het lichaam. Andeweg heeft op dit recht van Te Braak inbreuk gemaakt, aangezien Te Braak zelf moet kunnen bepalen welke ingrepen hij van buitenaf op zijn lichaam duldt.

Ad b Doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht

Onder het doen in strijd met een wettelijke plicht valt elk handelen dat in strijd is met hetgeen in een wet is bepaald.

VOORBEELD

Andeweg heeft Te Braak mishandeld door hem neer te slaan. Dit is aan te merken als een doen in strijd met een wettelijke plicht. Uit de wet blijkt namelijk dat het niet is toegestaan iemand te mishandelen. Dit wordt als misdrijf aangemerkt en is strafbaar gesteld in art. 300 Sr.

Onder het nalaten in strijd met een wettelijke plicht valt elk stilzitten waar de wet juist tot een handelend optreden verplicht.

VOORBEELD

Xander ziet dat een zwemmer wordt overvaren door een speedboot, die zonder dit te hebben bemerkt zijn koers vervolgt. De zwemmer verkeert in levensgevaar. Xander, zelf een uitstekend zwemmer, kijkt slechts toe, hoewel hij de zwemmer onder water ziet verdwijnen. De handelwijze van Xander is onrechtmatig, omdat art. 450 Sr hem verplicht mensen die in ogenblikkelijk levensgevaar verkeren, te helpen.

Ad c Een doen of nalaten in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt

In onze maatschappij bestaan ook allerlei niet in de wet neergelegde (ongeschreven) opvattingen over hetgeen wel en niet behoort in de omgang met anderen. Het zijn ongeschreven zorgvuldigheidsnormen, die aangeven welke zorgvuldigheid eenieder in het maatschappelijk verkeer jegens anderen in acht behoort te nemen. Juist omdat zij ongeschreven zijn, kunnen zij zich aanpassen aan maatschappelijke ontwikkelingen en gewijzigde inzichten.

VOORBEELDEN

Hoewel nergens in de wet de verplichting is neergelegd om een kelderluik na gebruik weer goed te sluiten, zal Bartels onrechtmatig handelen jegens Jolink wanneer hij zijn kelderluik niet sluit en Jolink in het donker in het gat valt en zijn been breekt. Het is immers in strijd met hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt om een groter gevaar te scheppen dan waarop een ander bedacht behoort te zijn. Dit geldt vooral wanneer de kans groot is dat er in het donker een ongeval zal plaatsvinden waaruit ernstige schade voortvloeit, terwijl op eenvoudige wijze veiligheidsmaatregelen genomen hadden kunnen worden, in dit geval door het plaatsen van een afzetting of door het sluiten van het luik.

Ook in het eerdere voorbeeld van Andeweg en Te Braak heeft Andeweg gehandeld op een wijze die in het maatschappelijk verkeer niet betaamt. Dit volgt al uit het feit dat de wetgever een dergelijke handelwijze strafbaar heeft gesteld in art. 300 Sr. Daarmee valt de handelwijze van Andeweg zo-wel aan te merken als een inbreuk op een recht van Te Braak, als een doen in strijd met een wettelijke plicht en als een doen in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. Vereist is dit niet. Gezien het woordje 'of' kan de handelwijze van Andeweg al als onrechtmatig worden aangemerkt wanneer deze valt onder een van de genoemde drie criteria.

Geen rechtvaardigingsgrond

Het kan echter zijn dat de daad toch niet onrechtmatig is wanneer de dader een succesvol beroep doet op de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond. Een rechtvaardigingsgrond ontnemt namelijk volgens art. 6:162 lid 2 aan de daad het onrechtmatige karakter, waardoor de dader niet aansprakelijk is. Enkele rechtvaardigingsgronden zijn:

- noodweer (art. 41 lid 1 Sr);
- noodtoestand;
- toestemming benadeelde;
- bevoegd gegeven ambtelijk bevel (art. 43 lid 1 Sr); en
- wettelijk voorschrift (art. 42 Sr).

Op grond van noodweer is niet onrechtmatig een handeling 'geboden door de noodzakelijke verdediging van eigen of eens anders lijf, eerbaarheid of goed tegen ogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding'.

VOORBEELD

Wanneer Andeweg bij Te Braak aanbelt, trekt Te Braak plotseling een mes om Andeweg daarmee te steken. Andeweg slaat in een reflex Te Braaks hand weg, waardoor Te Braak zijn evenwicht verliest en met zijn gezicht tegen de muur slaat en zijn kaak breekt. Andeweg kan zich hier beroepen op noodweer, aangezien hij zich noodzakelijkerwijs moest verdedigen tegen een ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding van zijn lijf door Te Braak (zie art. 41 lid 1 Sr). De rechtvaardigingsgrond ontnemt aan zijn daad het onrechtmatig karakter, waardoor hij niet aansprakelijk is.

Bij noodtoestand is de (in beginsel onrechtmatige) handelwijze geboden in verband met de nakoming van een verplichting van hogere orde. Die handelwijze wordt daardoor gerechtvaardigd.

VOORBEELD

Oscar slaat bij Pieter een ruit in om diens kinderen uit het brandende huis te redden. Normaal gesproken zou het inslaan van de ruit Oscar verplicht hebben om de schade aan Pieter te vergoeden op grond van art. 6:162, maar hier is sprake van een noodtoestand. Oscar dient een hoger belang, te weten het redden van de levens van de kinderen, en behoort daarom niet aansprakelijk gesteld te kunnen worden voor de schade aan de ruit.

Wie handelt met toestemming van de benadeelde, pleegt geen onrechtmatige daad.

VOORBEELD

Bij Quint wordt een gezonde nier verwijderd, die bestemd is voor zijn dochter. Doet de chirurg dit zonder toestemming van Quint, dan pleegt hij een onrechtmatige daad. Wanneer hij toestemming heeft van Quint, is daar geen sprake van.

Degene die handelt ter uitvoering van een ambtelijk bevel, gegeven door het daartoe bevoegde gezag, handelt niet onrechtmatig.

VOORBEELD

Op last van justitie vernietigt Zijlstra een partij cocaïne, die in eigendom aan Van Raay toebehoort. Zijlstra kan zich beroepen op de rechtvaardigingsgrond 'bevoegd gegeven ambtelijk bevel', zodat het vernietigen van de eigendom van Van Raay hier geen onrechtmatige daad van Zijlstra oplevert.

Toerekenbaarheid aan de dader

De onrechtmatige daad kan blijkens lid 3 van art. 6:162 aan de dader worden toegerekend, wanneer deze te wijten is aan:

- a. zijn schuld; of
- b. een oorzaak die krachtens de wet voor zijn rekening komt; of
- c. een oorzaak die krachtens de verkeersopvattingen voor zijn rekening komt.

Ad a Schuld

Er is sprake van schuld wanneer men aan de dader het verwijt kan maken dat hij de daad heeft verricht.

VOORBEELDEN

In het voorbeeld van Andeweg en Te Braak kan Andeweg worden verweten dat hij buurman Te Braak neerslaat. Hij had deze kwestie immers ook op een andere wijze op kunnen lossen. Zijn onrechtmatige gedraging kan hem daarom worden toegerekend.

Loes laat een kostbaar beeldje van Karen vallen. Ook wanneer Loes beweert dat zij het beeldje per ongeluk heeft laten vallen, is zij op grond van art. 6:162 aansprakelijk; zij heeft weliswaar zonder enige opzet gehandeld, maar dit neemt niet weg dat het laten vallen van het beeldje haar kan worden verweten.

Rob heeft in een kroeg tien glazen bier gedronken om te vieren dat hij zijn rijbewijs eindelijk heeft gehaald. Dan stapt hij in de auto en veroorzaakt een ernstig verkeersongeval. Rob kan nu niet stellen dat hij geen schuld heeft omdat hij dronken was en dus niet meer wist wat hij deed. Rob valt te verwijten dat hij, dronken en wel, in de auto is gestapt en is gaan rijden.

Ad b Oorzaak die krachtens de wet voor rekening van de dader komt

De wet kan expliciet aangeven dat iemand aansprakelijk is. Zo is een oorzaak die krachtens de wet voor iemands rekening komt bijvoorbeeld gelegen in art. 6:165 lid 1: een 'als een doen te beschouwen gedraging' van iemand van 14 jaar of ouder die is verricht onder invloed van een geestelijke of lichamelijke tekortkoming, wordt aan die persoon toegerekend. Hij zal de schade dus moeten vergoeden, ongeacht of de daad hem kan worden verweten. Toerekening vindt hier plaats krachtens de wet. De wetgever heeft ervoor gekozen de benadeelde te beschermen, omdat de dader in veel gevallen deze schade niet zelf hoeft te vergoeden. Deze is hiervoor immers gewoonlijk verzekerd door een WA-verzekering (verzekering tegen wet-telijke aansprakelijkheid).

Art. 6:165 lid 1 spreekt uitdrukkelijk over een 'als een doen te beschouwen gedraging'. Hieronder valt alles wat niet een zuiver nalaten is. Indien iemand door een beroerte wordt getroffen, bewusteloos raakt of een onwillekeurige reflexbeweging maakt en daardoor schade aan een ander toebrengt, wordt dit als een 'doen' aangemerkt.

VOORBEELDEN

Peters stapt in de auto en wordt onderweg volkomen onverwachts en voor het eerst getroffen door een beroerte. De auto komt daardoor in botsing met een tegenligger. Peters valt niets te verwijten. Nu het hier betreft een 'als een doen te beschouwen gedraging' van iemand die 14 jaar of ouder is, wordt deze, ondanks zijn lichamelijke tekortkoming, toch aan Peters toegerekend. Peters zal de schade dus moeten vergoeden.

Ruth is beroofd en neergeslagen door leden van een jeugdbende. Zij is niet alleen bewusteloos, maar verkeert ook duidelijk in levensgevaar. Sander passeert de plek waar Ruth ligt. Sander ziet Ruth niet liggen, omdat hij aan beide ogen blind is. Nietsvermoedend loopt hij door. Sander handelt daardoor in strijd met art. 450 Sr. dat hem verplicht om mensen die in ogenblikkelijk levensgevaar verkeren te helpen. Juist door zijn lichamelijke tekortkoming is Sander zich er helemaal niet van bewust dat hij iets had moeten doen, namelijk hulp bieden. Omdat hij blind is, wordt dit niet-doen hem niet toegerekend. Het betreft hier een zuiver nalaten.

De wet kan echter ook bepalen dat een gedraging niet als een onrechtmatige daad aan iemand kan worden toegerekend. Dit is gebeurd in art. 6:164: kinderen onder de 14 jaar kunnen nooit op grond van art. 6:162 aansprakelijk worden gesteld.

VOORBEELD

Evert, 8 jaar, speelt graag buiten. Hij heeft vlak bij de hooiberg van buurman Jansen een hut gemaakt, waarin het heel erg donker is. Hij wil een lichtje maken in de hut. Hoewel zijn moeder het spelen met lucifers en kaarsen heeft verboden, steekt hij toch een kaarsje aan. Door de harde wind slaat er een vonk over naar de hooiberg en naar de schuren van buurman Jansen, die onmiddellijk vlam vatten en tot de grond toe afbranden. Jansen kan het kind, gezien zijn leeftijd (art. 6:164), niet met succes aansprakelijk stellen op grond van art. 6:162.

Ad c Oorzaak die krachtens verkeersopvattingen voor rekening van de dader komt

Op grond van verkeersopvattingen kan een daad aan de dader worden toegerekend. Ervaring verkrijgt men al doende. Men kan iemand er dan ook nauwelijks een verwijt van maken dat hij nog onervaren is. Indien echter door onervarenheid schade aan een ander wordt toegebracht, komt deze onervarenheid wel, op grond van verkeersopvattingen, voor zijn rekening. Een andere opvatting zou er immers toe leiden dat de benadeelde met de schade blijft zitten.

VOORBEELD

Johan, die net zijn rijbewijs heeft gehaald, veroorzaakt een ongeluk uitsluitend door zijn onervarenheid. Op grond van verkeersopvattingen is hij aansprakelijk.

Schade

Voorwaarde voor aansprakelijkheid is dát er schade geleden is. Of ook alle schade die is geleden vergoed moet worden en of ook immateriële schade hieronder valt, zijn vragen die pas aan de orde komen nadat de aansprakelijkheid is vastgesteld, en die met behulp van afdeling 6.1.10 kunnen worden beantwoord.

Causaal verband

Voor de vraag of de dader aansprakelijk is, moet blijkens het woordje 'dientengevolge' (zie lid 1 van art. 6:162) voldaan zijn aan het conditio sine qua non-vereiste (c.s.q.n.-vereiste). Dit houdt in dat de schade door de onrecht-matige gedraging moet zijn veroorzaakt. Om te beoordelen of er een causaal verband bestaat, moet men zich telkens de vraag stellen of de schade zou zijn uitgebleven indien de onrechtmatige gedraging niet had plaatsgevonden.

VOORBEELD

In het voorbeeld van Andeweg en Te Braak in deze subparagraaf is zonder meer voldaan aan het c.s.q.n.-verband. Als Andeweg niet had geslagen, dan zou Te Braak, zijn kaak niet hebben gebroken en dus geen schade hebben geleden.

Is voldaan aan dit c.s.q.n.-vereiste en aan de overige vereisten van art. 6:162, dan is de dader aansprakelijk. Pas daarna komt de vraag aan de orde of het ook redelijk is alle schade aan de dader toe te rekenen conform hetgeen is bepaald in art. 6:98 (zie hiervoor subparagraaf 2.4.8). Het c.s.q.n.-vereiste is dus bepalend voor de vraag of iemand aansprakelijk is; het in afdeling 6.1.10 opgenomen art. 6:98 heeft betrekking op de omvang van de te vergoeden schade.